

Bedrijfsvoering geitenhouderij:

Productie en afzet geitenmelk in de EU
Resultaten melkgeitenbedrijven
Bedrijfsomvang
Kengetallen bedrijfseconomisch advies
Sociale voorzieningen en verzekeringen
Rechtsvormen van de onderneming
Bedrijfsopvolging

11 Bedrijfsvoering

Sectorontwikkeling in Nederland

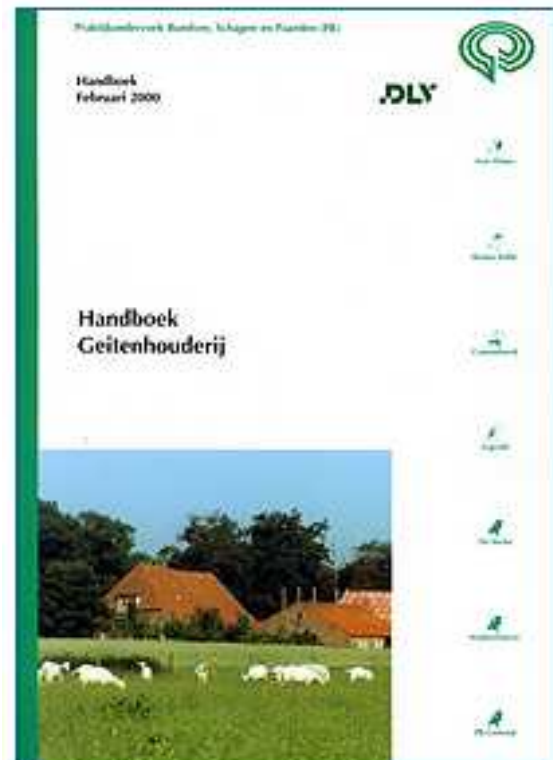
De oorspronkelijke geitenhouders waren vooral arbeiders, waarvoor de geit een gemakkelijke en goedkope bron van melk betekende. Rond 1940 werden er circa 300.000 geiten gehouden. Met het stijgen van de welvaart na de tweede wereldoorlog liep het aantal geiten snel terug tot ruim 25.000. Deze geiten werden vooral gehouden als hobbydier en voor de (sport)fokkerij. Een deel van de geitenhouders verwerkte zelf de melk tot kaas en andere zuivelproducten.

Vooraf door de invoering van de superheffing in 1984 en de mogelijkheden voor export van wrongel nam de belangstelling voor bedrijfsmatige geitenhouderij snel toe. Er werden coöperaties opgericht en particuliere ondernemers legden zich toe op het verwerken van geitenmelk. Door de aldus ontstane mogelijkheden voor het leveren van melk heeft de geitenhouderij zich snel ontwikkeld.

De geitenmelkproducten worden voor het grootste deel in het buitenland afgezet, maar de binnenlandse consumptie groeit ook sterk.

In de eerste jaren van de gezamenlijke verwerking van geitenmelk werden veel halffabrikaten als wrongel en condens geproduceerd en geëxporteerd. De sector werd hierdoor erg afhankelijk van de melkproductie in het importerende land en van importbeperkingen vanuit overheden. Een aantal keren heeft dit geleid tot het wegvallen van een belangrijke exportmarkt met daardoor een direct overschot aan geitenmelk in eigen land en een forse daling van de melkprijs. Toch zijn er telkens nieuwe afzetmarkten gevonden en nieuwe producten ontwikkeld, waardoor de groeiende melkproductie steeds weer afgezet kon worden. Doordat de afzet nu veel diverser is, meer gericht is op eindproducten, is de melkprijs stabiel. In vergelijking met andere geitenmelkproducerende landen is de melkprijs in Nederland echter aanmerkelijk lager. Door de efficiëntere werkwijze op de bedrijven kunnen we ook voor een lagere prijs produceren, waardoor we in de internationale concurrentie een duidelijk voordeel hebben.

De meeste geitenhouders wonen in Brabant, met Gelderland als goede tweede. Tabel 11.1 geeft inzicht in de aantallen geiten en de landelijke verdeling. De melkverwerkers zitten beter verspreid over het land: vier in het noorden, twee in het midden en vijf in het zuiden.

Tabel 11.1 Aantal geiten in Nederland en de verdeling over de provincies

	Melkgeiten	Overige geiten	Totaal
Groningen	750	1184	1934
Friesland	4697	4227	8924
Drenthe	3188	2197	5385
Overijssel	5942	5490	11432
Flevoland	850	463	1313
Gelderland	12201	13236	25437
Utrecht	3039	2735	5774
Noord-Holland	2595	3118	5713
Zuid-Holland	3006	2301	5307
Zeeland	119	478	597
Noord-Brabant	31655	22458	54113
Limburg	3110	3078	6188
Nederland	71152	60695	132117

Bron: Landbouwtelling 1998, CBS

Tabel 11.2 geeft een aantal melkproductiecijfers van de sector en laat tevens de schommelingen in melkprijzen zien.

Tabel 11.2 Overzicht van de melkproductie van melkleverende geitenhouders in Nederland

Jaar	Melk-productie (ton)	Aantal leveranciers	Melkprod./ leverancier (ton)	Gemiddelde melkprijs (ct/kg)	Spreiding in melkprijs (ct/kg)
1988	9.000	161	56	80	71 - 84
1989	11.700	171	68	82	75 - 84
1990	12.800	169	76	79	66 - 90
1991	14.500	164	88	70	51 - 82
1992	15.800	140	113	83	72 - 88
1993	16.700	134	125	92	91 - 93
1994	18.300	144	127	94	92 - 99
1995	22.600	197	115	96	92 - 105
1996	31.100	236	132	83	68 - 120
1997	39.800	238	167	81	68 - 120

Bron: IKC-Landbouw

11.1 Productie en afzet geitenmelk in de EU

Internationaal gezien is Nederland een kleine producent van geitenmelk. Tabel 11.3 geeft een overzicht van de situatie in Europa in 1996/1997. Frankrijk is duidelijk de marktleider voor geitenkaas. Zij hebben verreweg de grootste productie en ook van oudsher de naam als geitenkaasproducent. Nederland is echter wel hun belangrijkste concurrent op de internationale markt geworden.

De Noord-Europese landen zijn de belangrijkste afzetmarkt voor geitenkaas. Een belangrijke aankoopreden voor de consument is het natuurlijke imago van geitenkaas, waardoor ze vaak onder de biologische producten wordt gerangschikt. Dit is met name in Duitsland een heel belangrijk aspect. De belangstelling voor geitenkaas wordt gestimuleerd doordat men vaak vakanties in het buitenland doorbrengt en daar onder andere geitenkaas leert waarderen. Daarbij komt dat de inkomens in Noord-Europa op een hoog niveau liggen en men zich dus luxere producten kan veroorloven.

De consumptie van geitenkaas in Europa is overigens maar een half procent van de totale kaasconsumptie.

Tabel 11.3 Overzicht productie en afzet van geitenmelk en geitenkaas in 1996/1997.

Land	Melkproductie* (ton)	Kaasproductie (ton)	Kaasconsumptie (ton)	Kaasimport (ton)	Kaasexport (ton)
Frankrijk	270.000	44.000	31.100	-	3.000
Spanje	376.000	8.100	8.200	100	-
Nederland	37.000	2.500	1.395	195	1.300
Ver.Koninkrijk	20.000	1.000	1.650	650	-
Duitsland	5.000	1.000	3.000	2.000	-
Italië	7.000	630	918	348	60
Zwitserland	3.000	350	575	225	-
België/Luxemb.	-	930	1.800	1.070	200

* Gecollecteerde melk, exclusief op de boerderij verwerkte melk

11.2 Resultaten melkgeitenbedrijven

De resultaten van melkgeitenbedrijven variëren enorm van jaar tot jaar, vooral onder invloed van de melkprijs. Ook zijn er grote verschillen tussen de bedrijven. In tabel 11.4 is een overzicht gegeven van de gemiddelde resultaten van de deelnemers aan de LEI-boekhouding en later Saldomanager van de DLV.

Tabel 11.4 Resultaten melkgeitenbedrijven

	1993	1994	1995	1996	1997
Aantal deelnemers	8	14	28	41	35
Oppervlakte cultuurgrond	2,40	2,10	4,56	5,80	6,31
Bedrijfsproductie (kg)	222.552	198.605	163.619	165.909	231.720
Aantal melkgeiten	264	253	222	213	283
Melk (kg) per geit	843	785	721	767	810
Opbrengsten en kosten per 100 kg melk					
Melkopbrengst	89,19	92,40	93,83	77,60	75,22
Overige opbrengsten	5,17	12,25	21,73	16,91	10,85
Totaal opbrengsten	94,35	104,65	115,56	94,51	86,07
Krachtvoerkosten melkgeiten					
Kosten nat krachtvoer	-	-	1,56	2,61	3,47
Krachtvoerkosten lammeren	-	¹	4,08	4,55	3,08
Aankoop ruwvoer	11,94	12,00	7,90	9,51	8,47
Kosten eigen teelt voedergewassen	2,87	2,50	6,08	5,53	5,12
Overige toegerekende kosten	11,36	11,50	19,19	12,56	12,20
Werktuigen					
Grond en gebouwen	4,59	5,63	7,90	8,02	8,67
Gas/ water/ electriciteit	9,30	11,00	14,43	13,74	11,33
Gas/ water/ electriciteit	1,38	1,88	3,54	3,31	2,77
Overige niet toegerekende kosten	4,71	10,00	8,30	8,91	7,23
Totaal kosten	70,25	81,27	97,07	95,31	84,58
Arbeidsopbrengst	24,10	23,38	18,49	-0,80	1,49
Kostprijs per kg melk	65,08	69,02	75,34	78,40	73,73

¹ In deze jaren is er wel krachtvoer voor de lammeren en bijproducten aangevoerd, maar deze gegevens zijn niet apart geregistreerd.

Bron: 1993 en 1994: LEI-DLO, 1995 e.v. DLV Saldomanager Plus Geitenhouderij

11.3 Bedrijfsomvang

De economische omvang van een agrarisch bedrijf en van de afzonderlijke productierichtingen binnen een bedrijf kan worden uitgedrukt met de eenheden sbe (standaardbedrijfseenheid) en nge (Nederlandse grootte-eenheid). Een sbe is een eenheid gestandaardiseerde netto toegevoegde waarde; dit wil zeggen, berekend in een basisperiode bij een doelmatige bedrijfsvoering en onder normale omstandigheden. Periodiek worden de eenheden aangepast aan gewijzigde verhoudingen. De SBE's per diersoort en voedergrassen worden volledig weergegeven in KWIN 1998-1999. De sbe-1997 voor melkgeiten is 0,32, inclusief bokken en opfoklammeren. Ter vergelijking: een melk- en kalfkoe telt voor 2,77 sbe. De nge is een omvangsmaat voor het productievolume. Deze eenheid is niet gebaseerd op de netto toegevoegde waarde, maar op de saldi per diersoort en per ha gewas. Daarvoor worden bruto standaard saldi (bss) berekend door de opbrengsten met bepaalde bijbehorende specifieke kosten te verminderen. Als voorbeeld (eveneens uit KWIN): een melk- en kalfkoe staat voor 1,361 nge en een melkgeit voor 0,164.

11.4 Kengetallen bedrijfseconomisch advies

De hieronder gegeven berekeningswijzen en definities worden gehanteerd bij het opstellen van bedrijfseconomische adviezen in de veehouderij. De begrippen in publicaties van LEI-DLO, in bedrijfseconomische verslagen van boekhoudkantoren en in het bedrijfseconomisch advies zijn de laatste jaren in sterke mate geüniformeerd. De uniformeringsafspraken zijn vastgelegd in het Geüniformeerd Rekeningschema voor de Agrarische Sector (GRAS). Meestal komen de begrippen in het bedrijfseconomisch advies overeen met de begrippen in GRAS. In enkele gevallen wijken ze echter nog af. Omdat een aantal termen in de loop der jaren is gewijzigd, komen in adviezen soms ook nog andere termen voor dan onderstaande termen. Aan de hand van twee modeloverzichten worden hieronder berekeningswijzen en definities van diverse kengetallen toegelicht. De kengetallen kunnen behalve voor het totale bedrijf ook per hectare en per dier worden weergegeven.

Verkort model bedrijfseconomische winst- en verliesrekening

Opbrengsten:	
- melkopbrengsten	
- omzet en aanwas	
- overige opbrengsten	
Toegerekende kosten:	 -
- veevoer	
- kunstmeststoffen N, P ₂ O ₅ , K ₂ O	
- overige toegerekende kosten	
Saldo (opbrengsten - toegerekende kosten)	
Niet toegerekende kosten	 -
Netto bedrijfsresultaat (saldo - niet toegerekende kosten)	

Toelichting begrippen in verkort model

- Toegerekende kosten
Dit zijn alle kosten die aan een bepaalde landbouwtaak kunnen worden toegerekend en die variëren met de productie-omvang¹. Binnen grondgebonden veehouderijtakken worden onder andere de volgende kosten tot de toegerekende kosten gerekend: kosten voor veevoer, fokkerij, veeverzorging, bemesting,

gewasbeschermingsmiddelen, graslandvernieuwing, voedergewassen, toe te rekenen loonwerk, energie en brandstof.

- Niet-toegerekende kosten
Alle kosten die niet tot de toegerekende kosten behoren¹. Hieronder vallen onder andere kosten voor grond, gebouwen, arbeid, werk door derden, machines en algemene kosten.
 - Netto-bedrijfsresultaat
Alle opbrengsten min alle kosten (inclusief kosten van alle binnen het bedrijf aangewende arbeid en vermogen); dit is de vergoeding voor het door de ondernemer gedragen ondernemersrisico (inclusief leiding geven) in een situatie waarin de kosten voor alle aangewende arbeid en het in het bedrijf aanwezige vermogen volledig worden vergoed.
- ¹ De scheiding in toegerekende en niet toegerekende kosten is vaak arbitrair. Deze indeling wordt vastgesteld op basis van gemaakte afspraken.

Model berekening arbeidsopbrengst, gezinsinkomen, besparingen en toename liquide middelen

Netto bedrijfsresultaat		
Berekend loon ondernemers		+
Arbeidsopbrengst ondernemer		
Berekende rente		
Af: Betaalde rente	-	
Niet uitbetaalde vergoeding vermogen		+
Ondernemersinkomen		
Berekend loon gezinsleden		+
Gezinsinkomen uit het bedrijf		
Inkomen buiten het bedrijf		+
Totaal gezinsinkomen per bedrijf		
Belastingen en premies		
Gezinsbestedingen	+	
		-
Besparingen		
Afschrijvingen		
Vermogensoverdrachten		
Nieuwe leningen		+
Totaal beschikbaar		
Investerings		
Aflossingen leningen		
Belegd buiten bedrijf	+	
Totaal bestedingen		-
Verandering liquide middelen		

Bij de genoemde inkomensbegrippen voor bedrijf en gezin wordt uitgegaan van vijf inkomensbestanddelen:

- Vergoeding voor leiding geven en dragen van ondernemersrisico (netto bedrijfsresultaat);
- Vergoeding voor het geïnvesteerde vermogen (rente);
- Vergoeding voor door de ondernemer geleverde arbeid (loon);
- Vergoeding voor door de gezinsleden geleverde arbeid (loon);
- Niet bedrijfsmatige neveninkomsten.

De inkomensbegrippen verschillen van elkaar. Ze vormen een vergoeding voor de hierboven genoemde inkomensbestanddelen. In de verschillende begrippen zijn niet alle inkomensbestanddelen opgenomen.

Toelichting begrippen

- Arbeidsopbrengst ondernemer
De vergoeding voor de door de ondernemer geleverde arbeid (inclusief leiding geven) en het door hem gedragen ondernemersrisico in een situatie waarin de kosten voor alle overige aangewende arbeid en het in het bedrijf geïnvesteerde vermogen volledig worden vergoed.
- Ondernemersinkomen
De vergoeding voor de door de ondernemer geleverde arbeid (inclusief leiding geven), het door hem gedragen ondernemersrisico en het eigen vermogen dat in het bedrijf is geïnvesteerd, in een situatie waarin de kosten voor alle overige aangewende arbeid volledig worden vergoed.
- Gezinsinkomen uit bedrijf
De vergoeding voor de door alle gezinsleden geleverde arbeid, het gedragen ondernemersrisico (inclusief leiding geven) en het eigen vermogen dat in het bedrijf is geïnvesteerd.
- Totaal gezinsinkomen
De vergoeding voor de door alle gezinsleden geleverde arbeid, het gedragen ondernemersrisico (inclusief leiding geven) en het eigen vermogen dat in het bedrijf geïnvesteerd is, plus het bruto bedrag van de inkomsten van buiten het bedrijf (niet-bedrijfsmatige neveninkomsten).
- Besparingen
Het deel van het totale gezinsinkomen dat aan het eigen vermogen wordt toegevoegd.
- Toeneming liquide middelen
Het toenemen van het saldo van kas, bank en giro.

11.5 Sociale voorzieningen en verzekeringen

Het sociale zekerheidsstelsel in Nederland kent voorzieningen die gericht zijn op de gehele bevolking (de volksverzekeringen) en bepaalde verzekeringen die gericht zijn op werknemers (de werknemersverzekeringen). Het sluitstuk van deze voorzieningen is de Algemene Bijstandswet (Abw). Voor de zelfstandige ondernemer is vooral het Besluit Bijstandsverlening Zelfstandigen (Bbz) van belang. Voor risico's die niet of niet voldoende gedekt zijn, kan de zelfstandige ondernemer een particuliere verzekering afsluiten. In het kort wordt ingegaan op verzekeringen en voorzieningen, die van belang zijn.

Bron: SEV-Bureau van LTO-Nederland.

Volksverzekeringen

Onder de volksverzekeringen vallen:

- **Aow**; Algemene ouderdomswet, met als doel de gehele bevolking te verzekeren tegen de financiële gevolgen bij ouderdom.
- **Anw**; Algemene nabestaandenwet, met als doel de gehele bevolking te verplichten tot een algemene nabestaandenverzekering.
- **Awbz**; Algemene wet bijzondere ziektekosten, met als doel de gehele bevolking te verzekeren tegen het risico van bijzondere ziektekosten.
- **Akw**; Algemene kinderbijslagwet; een volksverzekering die de verzekerde recht geeft op kinderbijslag voor zijn/haar kinderen die hij/zij verzorgt of onderhoudt.
- **Aaw**; Algemene arbeidsongeschiktheidswet, met het doel iedereen beneden de 65 jaar te verzekeren tegen de financiële gevolgen van arbeidsongeschiktheid.
- **Toeslagenwet**; het doel is een aanvulling te geven op de uitkering van de Aaw, zodat voor iedereen in totaal tenminste een bedrag aan inkomen per dag wordt gehaald.

Werknemersverzekeringen

In een aantal gevallen kan de zelfstandige ondernemer onder de werknemersverzekeringen vallen. Dit geldt bijvoorbeeld voor diegene die gedeeltelijk in loondienst is, of is geweest. De laatste kan onder bepaalde voorwaarden verzekeringen vrijwillig voortzetten. Dit kan van belang zijn wanneer men niet geaccepteerd wordt bij een particuliere arbeidsongeschiktheidverzekering of grote uitsluitingen op de polis krijgt. De zelfstandige kan dan onder bepaalde voorwaarden de Ziektewet en de WAO vrijwillig voortzetten.

Algemene Bijstandswet

De Algemene Bijstandswet (ABW) heeft tot doel iedere Nederlander, die niet over de middelen beschikt om in de noodzakelijke kosten van het bestaan te voorzien, van overheidswege financiële bijstand te verlenen

tot het bedrag van deze kosten. Aan de bijstand kunnen voorwaarden worden verbonden, die leiden tot inschakeling in het arbeidsproces, tenzij redenen van medische, sociale of andere aard zich hiertegen verzetten.

Besluit bijstandsverlening zelfstandigen

Deze regeling beoogt zelfstandigen onder bepaalde voorwaarden een aanvullend inkomen te verschaffen tot het netto bedrag dat voor ontvangers van bijstand geldt, of door middel van een (rentedragende) lening, de financiering van het bedrijf mogelijk te maken.

Er worden vier categorieën zelfstandigen onderscheiden:

- De gevestigde zelfstandige; hij/zij krijgt zowel een periodieke uitkering als een lening (maximaal f 309.000,-).
- De oudere zelfstandige; hij/zij krijgt zowel een periodieke uitkering als een lening (maximaal f 15.000,-).
- De beëindigende zelfstandige; hij/zij kan alleen een periodieke uitkering krijgen.
- De beginnende zelfstandige; hij/zij kan zowel een periodieke uitkering als een lening (maximaal f 41.000,-) krijgen.

Voor iedere categorie gelden specifieke voorwaarden en regels.

Verzekeringen in het bedrijf

Iedere ondernemer loopt risico's. Daar kan de ondernemer zich tegen verzekeren. Dat betekent het afwentelen van de financiële gevolgen op de verzekeringsmaatschappij tegen betaling van een premiebedrag. Sluit de ondernemer een verzekering, dan gaat hij een overeenkomst aan. Het bewijs van die overeenkomst is de polis. Daarin staat wat door de verzekering verzekerd is en wat niet. Vooral op het laatste moet de ondernemer letten bij het afsluiten van een verzekering. Bij het verzekeren dient een ondernemer zich af te vragen welk risico hij kan en wil dragen en welk risico hij af wil wentelen. Het is van belang dat het verzekeringspakket regelmatig kritisch wordt beoordeeld op verzekerde bedragen, polisvoorwaarden en te betalen premies.

De arbeidsongeschiktheidsverzekering

De Algemene arbeidsongeschiktheidswet (Aaw) geeft een bodemvoorziening bij arbeidsongeschiktheid, na een wachtperiode van een jaar, eventueel aangevuld door de Toeslagenwet. De vraag of een verdere aanvulling door een arbeidsongeschiktheidsverzekering gewenst is, is afhankelijk van een aantal factoren, zoals de inkomenssituatie en de gezins- en bedrijfsomstandigheden. Men gaat na of de wachttijd kan worden opgevangen, of dat na een jaar arbeidsongeschiktheid een aanvullende uitkering naast de Aaw gewenst is. Het lidmaatschap van de bedrijfsverzorgingsdienst geeft recht op hulp tegen een gereduceerd tarief tijdens het eerste jaar van arbeidsongeschiktheid.

Levensverzekering

Een levensverzekering wordt uitgekeerd wanneer de verzekerde persoon een bepaalde leeftijd heeft bereikt, of is overleden. Op zo'n moment is vaak wat extra geld nodig, bijvoorbeeld voor:

- Het aflossen van schulden;
- De kosten van begraving of crematie, notaris, accountant, afrekenen met de fiscus;
- Overige hulp en dergelijke.

Afhankelijk van de situatie moet ook bezien worden of het bedrijf wordt voortgezet of niet.

Ziektekostenverzekering

Gezien de hoge kosten van de medische zorg is een goede verzekering onmisbaar. De ziektekostenverzekering vergoedt kosten die direct verband houden met ziekte, ongeval en dergelijke. Te denken valt hierbij aan ziekenhuisverpleging, poliklinische specialistische hulp, apotheek, huisarts, tandarts en fysiotherapeut.

Een verzekerde kan kiezen voor een bepaald bedrag aan eigen risico.

Aansprakelijkheidsverzekering bedrijf

De aansprakelijkheidsverzekering bedrijf (Avb) dekt het risico van aansprakelijkheid voor de eigenaar van een bedrijf voor schade, die zijn veroorzaakt door zijn werknemers, zijn vee en dergelijke. Let vooral op de volgende punten:

- a Het verzekerde bedrag.
Een dekking van f2.000.000,- per gebeurtenis lijkt een veilige dekking.
- b Uitsluiting van schade.
Veel voorkomende uitsluitingen zijn schade door aansprakelijkheid ten opzichte van goederen die men heeft geleend, in bewaring, reparatie of huur geeft en schade door het niet nakomen van een overeenkomst.

Bij het agrarisch bedrijf wordt deze verzekering vaak gecombineerd met een Aansprakelijkheidsverzekering voor Particulieren. Bij een samenwerkingsvorm kan slechts één gezin als particulier zijn meeverzekerd. Ook schade door geleidelijke milieuverontreiniging kan worden verzekerd. Motorrijtuigen en bromfietsen zijn in genoemde aansprakelijkheidsverzekering nadrukkelijk uitgesloten. Hiervoor dient men een afzonderlijke verzekering af te sluiten.

Brand/stormverzekering

Een brand/stormverzekering dekt het risico van het tenietgaan van goederen door brand of storm. Onder deze verzekering vallen vaak meer schade, te weten:

- Bluswaterschade, diefstal tijdens blussen en vernieling van eigendommen door blussen. Ook als deze schade zijn ontstaan door een naburige brand, zijn zij gedekt door deze verzekering.
- Bereddingskosten. Dit zijn kosten ter voorkoming en/of beperking van brand.
- Blikseminslag en explosie. Deze worden meestal met brand gelijkgesteld, ook wanneer geen brand ontstaat.

Punten die speciale aandacht vragen:

- a Meestal zijn de opruimingskosten van het bedrijf na brand niet verzekerd in de brandverzekering. Het verdient aanbeveling deze kosten bij te verzekeren. Met name als er asbest als bouw materiaal is gebruikt, kunnen de opruimingskosten erg hoog oplopen.
- b De verzekerde bedragen dienen te worden afgestemd op de kosten van vervanging. Daarom is het belangrijk om de verzekerde bedragen regelmatig aan te passen om onderverzekering tegen te gaan. Bij de geïndexeerde polis geschiedt deze aanpassing automatisch.
- c Door allerlei oorzaken kan het lang duren voordat de opstallen zijn herbouwd. Daardoor kan grote stagnatie ontstaan in de bedrijfsvoering. Dit risico kan worden gedekt door een bedrijfsschadeverzekering. Het verzekerd bedrag kan het beste worden uitgedrukt in een maximum uitkering per jaar.
- d Voor gebouwen geldt over het algemeen een herbouwclausule; dat wil zeggen verplichte herbouw in dezelfde vorm. Het kan echter bij oude gebouwen voorkomen dat herbouw na brand in dezelfde vorm niet kan of niet gewenst is. Een premier-risque-verzekering verdient dan aanbeveling. Hierbij wordt de schade vergoed tot het maximaal in de polis genoemde bedrag.

Rechtsbijstandverzekering

Een rechtsbijstandsverzekering geeft dekking voor de te maken kosten van verweer tegen derden, ook al blijken deze redenen ongegrond. Onder de kosten vallen ook de proceskosten, die men moet betalen bij veroordeling.

Veeverzekering

Een veeverzekering dekt de schade bij calamiteiten. Onder een calamiteit wordt verstaan: een onverwacht en redelijkerwijs niet te verwachten voorval waarbij meerdere dieren door één en dezelfde oorzaak direct en op hetzelfde of nagenoeg hetzelfde tijdstip zijn betrokken met een direct verband tussen de geconstateerde verschijnselen.

Hulp

Bij ziekte, arbeidsongeschiktheid en zwangerschap zijn er verschillende instanties die de agrarische gezinnen van dienst zijn, zoals:

Bedrijfsverzorgingsdienst

Lidmaatschap is mogelijk met aanvullend hierop een abonnement op een aantal uren bedrijfshulp. Bij arbeidsongeschiktheid kan de veehouder een aantal uren tegen gereduceerd tarief hulp krijgen. Het gereduceerde tarief geldt voor maximaal een jaar. Daarnaast bestaat een zwangerschapsregeling.

Agrahulp

Deze vorm bestaat niet overal in Nederland. In tegenstelling tot reguliere bedrijfsverzorging is de hulp ook gericht op taken binnen de huishouding. De regeling valt onder de bedrijfsverzorgingsdiensten.

Gezinsverzorging

Deze instantie biedt hulp, verzorging en begeleiding in huis. Lidmaatschap om voor hulp in aanmerking te komen, is niet vereist. De kosten zijn afhankelijk van het inkomen en variëren tussen f 5,- per week tot f 10,- per uur. Via de Aaw-voorziening zijn er ook nog andere mogelijkheden.

11.6 Rechtsvormen van de onderneming

De keuze van de meest gewenste rechtsvorm is sterk afhankelijk van de doelstelling van de ondernemer(s), de aard van het bedrijf, en de te verwachten resultaten en aanwezige risico's. De ondernemingsvorm die in de landbouw het meest voorkomt is de eenmanszaak, vaak in de vorm van een gezinsbedrijf. Bij de meeste landbouwbedrijven, waar sprake is van een samenwerking van meerdere ondernemers, is gekozen voor een maatschap of een vennootschap onder firma. Deze vormen van samenwerking komen veel voor om een geleidelijke bedrijfsoverdracht van ouders naar kinderen gestalte te geven. De laatste jaren komen genoemde samenwerkingsvormen ook veel voor tussen echtgenoten.

Bij de keuze van een rechtsvorm dient aan veel zaken aandacht te worden geschonken zoals:

- De inbreng van bedrijfsmiddelen, gronden, productierechten, arbeid en schulden;
- Keuze uit de fiscale mogelijkheden;
- De bevoegdheden van de vennoten ten opzichte van derden;
- Verdeling van winst en verlies, waarbij een vergoedingsregeling bestaat voor het ingebracht kapitaal en ingebrachte arbeid;
- Regeling bij tijdelijke en langdurige arbeidsongeschiktheid;
- Hoe en wanneer eindigt de samenwerking;
- Voortzettingrecht en bijbehorende bedingen;
- Waardebegrippen;
- Geschillenregeling of arbitrage.

Voor nadere informatie kan men een beroep doen op de sociaal-economische voorlichtingsdiensten (SEV) van de landbouworganisaties.

Eenmanszaak

De eenmanszaak is een onderneming met één bedrijfshoofd. Vaak is sprake van een gezinsbedrijf. Er kunnen echter ook werknemers in dienst zijn. Er zijn geen oprichtingsformaliteiten. Wat de rechtspersoonlijkheid betreft, treedt de ondernemer op als natuurlijk persoon. De ondernemer is aansprakelijk met zijn gehele vermogen. Wanneer de ondernemer is gehuwd in gemeenschap van goederen, wordt ook het vermogen dat door de partner is ingebracht aangesproken bij een eventueel faillissement. Het einde van de rechtsvorm is de beëindiging door overdracht van het bedrijf. De winst van de zelfstandige ondernemer wordt belast volgens de wet inkomstenbelasting (tarief 0-60 %). De ondernemer wordt voor de sociale wetgeving beschouwd als zelfstandige.

Maatschap

De maatschap is een overeenkomst, waarbij twee of meer personen zich verbinden iets in gemeenschap te brengen, met de bedoeling om het voordeel dat daaruit zal ontstaan met elkaar te delen. Alleen wanneer onroerende goederen juridisch worden ingebracht, is een notariële akte wettelijk verplicht. Overigens is het

om redenen van bewijslast verstandig om een overeenkomst altijd op schrift te stellen. De maatschap is geen rechtspersoon; dat wil zeggen dat de maatschap zelf geen bezittingen, noch schulden heeft. Ieder van de maten is aansprakelijk voor een gelijk deel van de schulden van de maatschap. Over het einde van een maatschap wordt gesproken wanneer een opzegging bekend is, wanneer een maat overlijdt, wanneer het faillissement van een maat is uitgesproken of indien één der maten onder curatele is gesteld. In overleg kunnen maten hieraan nog andere oorzaken toevoegen zoals het bereiken van een bepaalde leeftijd. De winst van de maatschap wordt na verdeling tussen de maten en bij ieder individueel belast volgens de Wet Inkomstenbelasting. De maten worden voor de sociale wetgeving beschouwd als zelf-standigen.

Vennootschap onder firma

De vennootschap onder firma (vof) is een maatschap tot de uitoefening van een bedrijf onder een gemeenschappelijke naam aangegaan. De vennootschap onder firma moet worden aangegaan bij notariële of bij onderhandse akte. Een notariële akte is verplicht bij juridische inbreng van onroerende goederen. Inschrijving van de vennootschap onder firma in het Handelsregister is verplicht. De vennootschap onder firma is geen rechtspersoon. Ieder van de vennoten is aansprakelijk voor alle schulden van de vennootschap onder firma; dit heet "zogenaamd hoofdelijke schuldenaarschap". Voor beëindiging van de rechtsvorm, het belastingregime en de sociale positie van de vennoten: zie bij maatschap.

Besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid

De besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid (BV) is een rechtspersoonlijkheid bezittende vennootschap met een in aandelen verdeeld maatschappelijk kapitaal, waarin ieder van de vennoten voor één of meer aandelen deelneemt. Aandeelbewijzen worden niet uitgegeven; de aandelen zijn niet vrij overdraagbaar. Oprichting van een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid geschiedt bij notariële akte (statuten). Op de statuten moet de verklaring van geen bezwaar van de minister van Justitie worden verkregen. Publicatie van oprichting en doel van de vennootschap moet geschieden in de Nederlandse Staatscourant. Inschrijving van de besloten vennootschap in het Handelsregister met overlegging van een volledige tekst van de statuten van de vennootschap is verplicht. De besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid is wel een rechtspersoon en heeft dus bezittingen en schulden. De aandeelhouders van een besloten vennootschap met beperkte aansprakelijkheid zijn aansprakelijk tot het bedrag van hun deelname. Echter, de directeur-groootaandeelhouder kan in bepaalde situaties aansprakelijk gesteld worden voor te betalen belastingen en sociale premies, ingeval van nalatigheid en/of onzorgvuldig bestuur. Het einde van de rechtsvorm is alleen geldig bij besluit van de algemene vergadering van aandeelhouders. De winst van de besloten vennootschap wordt belast volgens de wet vennootschapsbelasting. De uitgekeerde winst (het dividend) wordt vervolgens belast bij de ontvanger volgens de wet inkomstenbelasting. De directeur-groootaandeelhouder van een besloten vennootschap wordt voor de sociale wetgeving niet beschouwd als een werknemer, maar als een zelfstandige. Er zijn richtlijnen om te kunnen beoordelen of de directeur als directeur-groootaandeelhouder moet worden aangemerkt. Zeker is hiervan sprake als hij alleen of samen met zijn echtgenote de meerderheid van stemmen heeft op de algemene vergadering van aandeelhouders en wanneer hij een zodanige positie heeft dat hij niet tegen zijn wil ontslagen kan worden. De directeur die niet als groootaandeelhouder kan worden aangemerkt, wordt voor de sociale wetgeving wel aangemerkt als werknemer.

11.7 Bedrijfsopvolging

De meest voorkomende bedrijfsopvolging is die tussen ouders en kind, meestal tussen vader en zoon. Er zijn in het algemeen drie fasen te onderscheiden:

- Beloning
- Samenwerking
- Bedrijfsoverdracht

Vragen die vooraf moeten worden gesteld zijn:

- Hoe kan de toekomstige opvolger vermogen opbouwen voor de latere bedrijfsopname?
- Is het bedrijf rendabel?
- Hoe kan de opvolger zekerheid op bedrijfsopname worden gegeven?
- Is er voldoende arbeid voor twee personen?

Beloning

Door mee te werken op het ouderlijk bedrijf en daarvoor een beloning te ontvangen, kan de opvolger sparen voor het toekomstige bedrijf. Beloning kan plaatsvinden via een normale dienstbetrekking, een afwijkende dienstbetrekking of een maatschap. Bij een normale dienstbetrekking betaalt de opvolger premies en is hij/zij volledig verzekerd. Bij een afwijkende dienstbetrekking moet men zich particulier verzekeren tegen ziektekosten en arbeids-ongeschiktheid. Onder afwijkende dienstbetrekking vallen bijvoorbeeld de kalenderjaar-loonregeling (KJ-regeling), tegoedschrijven en een winstdelingsregeling. De maatschap is financieel de aantrekkelijkste vorm. Hoewel de opvolger in een maatschap medeondernemer wordt, en dus volledig aansprakelijk, kan het bedrijfsrisico voor hem/haar sterk worden beperkt. Een goed samenwerkingscontract is dan een voorwaarde. Beloning volgens het CAO-loon is wenselijk.

Voorbeelden (1996; CAO-loon)	18 jaar	20 jaar	23 jaar en ouder
Loonkosten bedrijf	f 32.700	42.600	53.000
Netto voor opvolger:			
- Normale dienstbetrekking	f 20.350	24.900	28.400
- Afwijkende dienstbetrekking	f 22.000	28.000	34.000
- Maatschap	f 26.900	33.200	39.800

Samenwerking

Samenwerking vindt plaats in een maatschap of firma. Beide vennoten brengen hun arbeid, geld en/of goederen in, verdelen onderling de opbrengsten van hun bedrijf en zijn ieder voor de helft aansprakelijk voor schulden (bij een maatschap). De eigendom van de goederen kan bij de ouder blijven, (deels) naar de opvolger overgaan of van beiden worden. Dit hangt van de wijze van inbreng af. De inbreng in de maatschap kan op drie manieren: juridisch, economisch of in gebruik en genot. Bij inbreng van het juridisch eigendom draagt de ouder de eigendom van grond of gebouwen over aan de maatschap. Dit moet via een akte van de notaris. Beide maten worden dan eigenaar. Bij inbreng van het economisch belang blijft de ouder eigenaar. Wel deelt de opvolger mee in de waardestijging van het goed tijdens de maatschap. Bij inbreng van het gebruik en genot blijft de ouder ook eigenaar, maar heeft de opvolger geen recht op de waardestijgingen tijdens de maatschap. Voor de inbreng van pachtrechten is toestemming nodig van de verpachter of de Pachtkamer. Behalve de inbreng moet ook de winstverdeling en de beëindiging van de maatschap worden geregeld. Andere aandachtspunten zijn: arbeidsongeschiktheid, bevoegdheden, waardebeoordeling, stille reserves, neveninkomsten en productierechten.

Bedrijfsoverdracht

Bedrijfsoverdracht kan plaatsvinden vanuit de maatschap of direct van de ouder op opvolger. Bij beëindiging van de maatschap gaat het bedrijf over op de opvolger. Hoe de overgang plaatsvindt hangt af van de wijze waarop de voortzetting is geregeld in het contract. Voor de overdracht is een notariële akte nodig. Bij directe bedrijfsoverdracht, bijvoorbeeld vanwege het overlijden van de ouder, moet de opvolger de plaats van de ouder overnemen. Ook hiervoor is een notariële akte nodig. In beide gevallen is overleg met de familie noodzakelijk, onder andere over: wie wordt de opvolger, tegen welke waarde wordt het bedrijf overgenomen, wat is de positie van de ouder(s) en welke rechten hebben broers en zussen? Voor de opvolger zal vooral de financiering van de bedrijfsovername een rol spelen. Vragen die zich hierbij voordoen zijn: zijn de rente- en aflossingsverplichtingen te voldoen, biedt het bedrijf voldoende perspectief, hoe en bij wie moet de financiering worden geregeld, wat wordt de financiële positie van de ouders en broers en zussen?

Als de ouder het bedrijf overdraagt, moet hij afrekenen met de fiscus. Afgerekend moet worden over onder andere de jaarwinst, de stille reserves en de fiscale oudedagsreserve. De afrekening over de stille reserves kan hij overdragen ("doorschuiven") aan de opvolger. De opvolger neemt dan de plicht op zich om in de toekomst de belasting op de stille reserves te betalen. Het te betalen bedrag wordt ter compensatie in mindering gebracht op de overnamesom van de opvolger. Soms is het voordeliger om direct af te rekenen. Afrekening kan ook worden uitgesteld, namelijk als de ouder een stemrecht neemt, hetzij bij de opvolger, hetzij bij een verzekeringsmaatschappij. Een stemrecht is een recht op een periodieke uitkering. Er gelden

twee belangrijke fiscale vrijstellingen. Over de waardeverhoging van de grond hoeft meestal niet te worden afgetrokken (landbouwwijziging). Daarnaast bestaat er een vrijstelling van f 20.000,- of f 45.000,-, indien de ouder 55 jaar of ouder is (stakingsvrijstelling).